

АНОРМАТИВНІСТЬ МОВИ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Амна Хіммейда, студентка групи ФУБ-1-16-4.0д., IV курс, спеціальність «Філологія (українська мова і література)».

Науковий керівник: О. Л. Доценко, кандидат філологічних наук, доцент Київського університету імені Бориса Грінченка.

У статті розглянуто приклади прояву анормативності у творах сучасних українських письменників та її вживання задля творення індивідуального стилю, функції порушення мовної норми в художніх текстах Сергія Жадана та Любка Дереша.

This article deals with examples of improper linguistic norms usage in literary works of Ukrainian contemporary writers and it's considered to be a method to create the individual style in Literature, functions of improper linguistic norms usage in literary works by Sergey Zhadan and Lubko Deresh.

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що проведення аналізу функціонування анормативних засобів творення ідіостилу на матеріалах роману С. Жадана «Ворошиловград» та романів Л. Дереша на етапі синхронії відображує вплив внутрішніх динамічних процесів української мови та стилетворчий потенціал лексем з урахуванням авторської мети: увиразнення ідейного змісту твору.

Представники красного письменства є носіями і популяризаторами української мови, вони належать до певного лінгвокультурного ареалу і завдяки творчому доробку розкривають особливості мови та її варіацій у різних функціональних стилях. Поети і письменники стали взірцями лінгвальної компетенції для наслідування стилю письма поколіннями.

Метою роботи є розкриття особливостей та ролі функціонування порушення мовних норм шляхом аналізу анормативних лексем у творах С. Жадана та Л. Дереша.

Порушення літературної норми української мови у романі С. Жадана «Ворошиловград» зумовлено увиразненням ідейно-художнього змісту крізь призму стилістично забарвленої лексики, що розкривається на тлі кримінальної рейдерської тематики та гострої соціальної проблематики, і не може бути передана читачеві без слів неповних за своїм експресивним, емоційно-оцінним значенням та додатковим інформаційним навантаженням.

Ненормативна лексика та жаргон демонструють суб'єктивне ставлення автора до описаних подій, і є стилістично маркованими, їх активізація в літературі зумовлена вільним вибором словоформ, проголошенням цінності свободи слова та процесом зняття табу на особливості мови засобів масової інформації у 90-х роках ХХ ст.

Під час написання постмодерністських творів, які викривають екзистенціальну несправделивість, національні відповідники з високим рівнем культури мови мають більш нейтральний стилістичний потенціал, і не можуть йти у порівняння з навмисне видозміненими формами, оскільки функціональне навантаження з додатковим семантичним відтінком можливе за наявності анормативності, часто із застосуванням літературної рефлексії.

У романі С. Жадана «Ворошиловград» сленгізми відіграють роль ідентифікатора за професійною діяльністю героя, його рівня культури, відбивають реалії історичної доби у творі, спрощують стиль мови і вульгаризують його задля зближення хронологічної спільності інтересів і встановлення контакту з читачем.

«Ні, дружище, – **зафонив** Коча» [С. Жадан, 2015, с. 131]. Тлумачний словник української мови містить відповідник, що не підходить за контекстом: дієслово засигналізувати, що має інше лексичне значення. Зафонити стилістично є близьким до дієслова не погодитись, загаласувати, проте відзначимо, що порушення лексичної норми і

оригінальність семантичного відтінку експресивного забарвлюють мовлення персонажа.

«Будуть ходити до мене щодня й вимагати, аби я *прикрила* твій *бізнес*» [С. Жадан, 2015, с. 139]. Використаний автором вираз має яскраво виражену емоційно-оцінну характеристику згрубілості, вираження незадоволення та семантичне навантаження, що акцентує увагу читача на проблемі героя. *Прикирити бізнес* означає припинити функціонування фінансово вигідної справи, робочих процесів, які приносять дохід.

«Сам *облажався*, сам давай і *розрулюй...*» [С. Жадан с. 356]. Незважаючи на етимологічний аналіз лексеми *облажатися*, що утворена калькуванням російського іменника «лажа» на позначення невинуватої помилки чи прийняття хибного рішення, позаяк лексема набула статусу узуального слова. Питомо український відповідник – *впоротися*, має фонетичне оформлення за національною традицією, є більш близькою українській мові, проте має інший семантичний відтінок, що спотворив би даний контекст. Інфінітивна форма дієслова *розрулюй* – *розрулювати*. Належить до периферійного прошарку лексики, молодіжного сленгу, з яскраво вираженим уподібненням до українськомовної традиції. Національний відповідник за нормами літературної мови – знайти вихід; вирішити питання, але фон наведених лексем є занадто нейтральним для контексту.

«...*Відмивали, відмивали, відмивали бабло*, котре проходило через наші рахунки» [С. Жадан с. 11]. Молодіжний сленг, сленгізми, що відображають криміногенну ситуацію описаного у романі періоду, навмисне використані автором задля передачі колориту частку дев'яностих. Семантика експресивних лексем «*відмивати бабло*» – отримувати гроші незаконним шляхом махінацій та рейдерства. Індивідуальний стиль автора виражений розкутістю у підборі мовних засобів стилістично зниженої лексики. Національний українськомовної

відповідник має нейтральний фон, який не вписується у контекст авторського задуму.

Результат активного функціонування асимілятивних процесів та анормативності відстежуємо на початку роману у вигляді зросійщених форм імен власних назв героїв: двоюрідні брати **Боря** і **Льоша** замість власне українських Борис та Олексій.

Мова художнього тексту насичена суржикізмами, представленими гібридними формами: поєднанням російського рецесивного мовного елемента з питомо українським, уподібнена до домінантної та стійкої національної літературної традиції з певною модифікацією на рівні фонетики та графіки, що використовує автор з метою типізувати героя і його соціальну приналежність.

«Знову вступив фермер із трубою, – **нада шото рішать**, а то кинуться їх шукати» [С. Жадан, с. 276]. Національний відповідник до наведеної вище зросійщеної анормативної форми – *треба щось вирішувати*, є нейтральним для насиченого конфліктами соціального фону 90-их років. Автор навмисне вводить утворену внаслідок мовної інтерференції фонетичну видозміну словоформ, запозичену з російськомовної моделі, і з цієї причини на рівні фонетики відбулася заміна звука [e] на [i]. Порушення мовної норми з метою відобразити лігвокультурний колорит території Луганської області, вплив соціального діалекту на типізацію образу героя і відповідну стилізацію мовлення. «Нада» і «шото».

«Так, **жениціна**, – телефон давай» [С. Жадан, с. 272]. Анормативне вживання звертання, уподібнене на рівні будови слова та фонетичного оформлення до російськомовної традиції. В українській мові суфікс *-ін* наявний у присвійних прикметниках, та афікс *-щин* відсутній і є запозиченим з російської. Автор навмисне вдається до вживання суржикізму задля стилізації мовлення персонажа та наближення до читача шляхом введення розмовної мови.

«Чому ви її залізничну колію не розберете на *металолом*?» [С. Жадан, с. 256]. Анормативна зросійщена форма мовної одиниці вживається автором замість питомо українського іменника *металобрухт*, фонетичне оформлення лексеми за російськомовною традицією є невласливим милозвучності української мови. Порухення мовної норми у даному випадку підкреслює значущість предмета, про який йде мова і створює ефект зближення з читачем, позаяк відсутня надмірна формальність у комунікативній ситуації.

У романі «Намір» Л. Дереш вдається до використання у художньому тексті анормативності, специфічної кодифікації імені головного героя, що є уподібненою до сюрреалістичної традиції і не має відповідника чи чіткої інтерпретації в тлумачних словниках української мови: «Мене звати *Цпрмигр*, але не маю жодних підстав довіряти собі» [Л. Дереш с.10].

Вживання Л. Дерешом діалектизмів наддніпрянських говірок зумовлене метою стилізувати мовлення персонажів та продемонструвати колорит місцевості за допомогою змін на фонетичному рівні.

«Хулєра, в обидвох чорне волосся й сині очі?» [2, с. 91]. Відстежуємо характерну для південно-західного наріччя заміну фонем [y] на [o], м'якість сонороного л що вжито автором на позначення хвороби замість унормованого варіанту іменника холера. У наведеному випадку явище укання є не порушенням норми, а локальною лігнвокультурною особливістю, що у контексті художньої мови типізує образ героя під гуцулів шляхом увиразнення мовлення як головної характеристики персонажа. «Нас швидко розрахував *афіціант*» [2, с.107]. Вжитий автором діалектизм містить фонетичне явище «акання», оскільки відбулася заміна фонем [o] на [a], унормований варіант – *офіціант*, іменник чоловічого роду однини на позначення професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дереш, Л. Намір : роман / Любко Дереш. - Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2014. - 336 с.
2. Жадан С. Ворошиловград: роман / С. В. Жадан. - Х.: Фоліо, 2010. - 442 с.